

1. Alati i različita pomagala za rad, zbirka Čamba, VII. 2002.
2. Ambijent stambenog prostora, zbirka Čamba, VII. 2002.
3. Mala "struganja", veliko korito, lopata za stavljanje kruha u krušnu peć, lampaš i ručnik, zbirka Bukovčan, II. 1999.
4. Krevetnina: tri "vilana" i dva jastuka, zbirka Bukovčan, II. 1999.

Ana MLINAR

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Konzervatorski odjel u Zagrebu

ETNOGRAFSKE ZBIRKE OBITELJI ČAMBA I BUKOVČAN

KONZERVATORSKI ASPEKT

U Podravini je evidentirano nekoliko zbirki različitoga sadržaja: umjetničkih slika, građanskih nošnji ili onih koje čuvaju različite predmete kulturnog stvaralaštva vezanih uz više vremenskih epoha. Dvije etnografske zbirke zaslužuju pažnju i veću skrb jer su, prema broju i vrednovanju očuvane građe, značajne za sredine u kojima se nalaze, a uz nevelike napore, mogu postati kulturni, edukativni i turistički sadržaji. To su zbirke Čamba u Đurđevcu i Bukovčan u Novigradu Podravskom. Evidentirane su, dokumentirane i proglašene kulturnim dobrom relativno nedavno, a ujedno se na njima ogledaju problemi tipični za zbirke u Hrvatskoj pa su stoga one i tema ovoga članka.

PRIVATNE ETNOGRAFSKE ZBIRKE KAO KULTURNO DOBRO

Kada je pokretna etnografska baština sredinom dvadesetoga stoljeća počela izlaziti iz upotrebe, postala je mahom bezvrijedan fundus koji je počeo smetati dojučerašnjim stvaraocima i korisnicima pa ga isti ti stvaraoci uništavaju, poklanjaju ili prodaju po vrlo niskim cijenama.

Paralelno s tim procesom započinje i njihovo iznošenje iz zemlje od strane pripadnika ekonomske ili političke emigracije kojima etnografski predmeti predstavljaju dio zavičaja ili vlastitoga doma, a u bliskoj su vezi s njihovim kulturnim identitetom.

No, najviše predmeta sakupljaju i iz zemlje iznose nakupci i *šverceri*. Odljev građe uvijek je bio velik unatoč zakonskoj regulativi i traje, nažalost, sve do danas. U posljednjih nekoliko godina učestali su zahtjevi i za izvoz zgrada, ali taj problem bit će tema nekog drugog članka.

Osim muzeja, spašavanjem etnografske građe, prikupljanjem i izlaganjem, počele su se baviti škole i kolekcionari.

Iako kolekcionara u Hrvatskoj nema puno, nekolicina je stvorila bogate zbirke koje imaju niz zajedničkih karakteristika: predmeti su sakupljeni u zavičaju kolekcionara; zbirke u prosjeku broje od 400-2000 predmeta; smještene su u kući i gospodarskim zgradama; vrlo su rijetko prezentirane, a ako jesu, to je uglavnom amaterska, odnosno vlastita postava; najveći broj predmeta nije izložen i neadekvatno je deponiran; ili uopće nemaju ili imaju vrlo malo pisanih podataka o pojedinom predmetu; nemaju preparatorsku, odnosno konzervatorsku skrb za potrebe redovitoga održavanja; perspektiva je nedefinirana, često zbog nezainteresiranosti nasljednika, neodgovarajućeg prostora ili stanja u kojem se nalaze; samo su rijetke dobile potporu lokalne zajednice ili države.

PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE STANJA I OČUVANJE POKRETNE ETNOGRAFSKE BAŠTINE U PRIVATNIM ZBIRKAMA

Činjenica je da se vrijednost etnografske građe potvrđuje kada ona dobije status zbirke, a pogotovo ako je nadležni Konzervatorski odjel proglasi kulturnim dobrom Republike Hrvatske.¹

Druga važna činjenica je da su vlasnici uložili veliki trud i financijske izdatke i stvorili jednu novu vrijednost pa je stoga potrebno: suradnjom kustosa i konzervatora poboljšati mjere za očuvanje i održavanje te definirati način uključivanja u odgojno-obrazovni sustav; osmisliti veću ulogu u kulturnoj i turističkoj ponudi.

Provodeći evidenciju, odnosno detaljno dokumentiranje dvadesetak zbirki u Hrvatskoj, za većinu je izrađen popis predmeta, donošenje akta o zaštiti kao i iznalaženje mogućnosti za očuvanje. Ovo posljednje je najveći i najdugotrajniji proces.

Na primjeru dviju zbirki iz Podravine (Čamba i Bukovčan) ilustrirat ćemo ove zajedničke karakteristike i problematiku koju stručnjaci i društvena zajednica trebaju riješiti. Pokazat ćemo obujam, način čuvanja, oblik prezentacije i razinu suradnje s kustosom i lokalnim vlastima.

ETNOGRAFSKA ZBIRKA OBITELJI ČAMBA*

Ova zbirka broji više od 400 predmeta, prosječne starosti od 80 godina. Nastala je čuvanjem obiteljskih tradicijskih predmeta, otkupima te, nešto manje, darovnicama. Najveći broj predmeta je iz đurđevačkog kraja, a manji je iz susjednih regija ili Republike Austrije. Formirana je 1992., a obogaćivanje novim predmetima se nastavlja. Svi predmeti su izvorni, tradicijski, a bili su upotrebljavani u svakodnevnom životu.²

Dio zbirke prezentiran je kao stambeni prostor s tipičnim inventarom, a dio dočarava gospodarski ambijent 19. i početka 20. stoljeća. Predmeti su vezani uz način privređivanja, transport, proizvodnju hrane, vinogradarstvo, odijevanje i sl.

Pisana dokumentacija o svakom predmetu svjedoči o bogatstvu i osebnosti različitih *rukotvorstava*, znanja, narodnog govora i lokalnog nazivlja.

Nakon dokumentiranja i vrednovanja zbirka je u rujnu 2000. proglašena kulturnim dobrom.³

Svi predmeti su smješteni u suhom i prozračnom prostoru zidane prizemnice, odnosno djelomično adaptiranoga štaglja koji se nadovezuje na stambeni objekt. Čisti su i redovito održavani, konzervirani prema savjetima muzealaca iz Beča. Tekstil je opran, izglačan i zaštićen sredstvima protiv moljaca.

Vlasnik je dokumentirao svaki predmet, odnosno zabilježio je podatke o nazivlju, godini nastanka, bivšem vlasniku i lokalitetu gdje je pronađen. Sam je sa suprugom postavio izložbu prema kriteriju korištenja pojedinoga predmeta, a na svakom se nalazi vinjetica s osnovnim podacima. Novostvoreni ambijenti u ovom prostoru dočaravaju stanovanje, privređivanje i rukotvorstva tradicijske kulturne baštine dijela Podravine, odnosno đurđevačke okolice.

Zbirka je 1999. otvorena za javnost i tom prigodom je izdan katalog sapopisom predmeta.⁴

Godišnje zbirku posjeti nekoliko škola iz okolice, grupe umirovljenika i druge organizirane grupe. Gospodin Čamba vodi posjetitelje izložbenim prostorom i pruža dragocjene informacije o tradicijskom načinu života, vrsti posla ili prigodi u kojima se upotrebljavao svaki predmet, o nazivu i materijalu od kojeg je izveden, sve s velikom ljubavlju, a vrlo često i s puno nostalgije za prošlim vreme-

nom. Gospodin Slavko Čamba je inače politički emigrant koji je s obitelji 25 godina živio u Beču, autor je nekoliko knjiga poezije i pripovjedaka u kojima opisuje zavičaj, etnografsku sliku početka 20 stoljeća te političke i ekonomske događaje iz razdoblja njegove mladosti. Zbirka čuva i prezentira kulturnu baštinu kraja, stoga za nju treba osigurati skrb preparatora i restauratora, financijsku pomoć, osiguranje kod osiguravajućeg društva, promidžbu i sl. Vlasnik je planira nadopuniti i zatim postaviti u zgrade s kojima je funkcionalno povezana što uključuje i otkup nove okućnice. To je s konzervatorskog aspekta ocijenjeno kao prihvatljivo pa stoga ovom čuvaru kulturne baštine treba pomoći i na lokalnoj i republičkoj razini.

ETNOGRAFSKA ZBIRKA OBITELJI BUKOVČAN*

Ovu zbirku formirala je gospođa Marija Bukovčan uz pomoć svoje obitelji i prijatelja. Broji više od 200 predmeta, mahom tekstilnih, koji su se koristili za opremanje kreveta, ali su tu i nošnje, ručnici te namještaj, pomagala za obradu lana, različite posude i košare. U zbirci se ističu arhaični oblici drvenih posuda, keramičkih zdjela, različiti alati, uporabni predmeti u kućanstvu, pomagala za obradu lana, a nadalje bogati oblici tekstilnog rukotvorstva koje je vlasnica izrađivala sama. Zbirka je smještena u stambenoj zgradi u kojoj obitelj živi, a dio je i u gospodarskim zgradama, hambaru i kurušnjaku.⁵

Predmeti datiraju s kraja 19. i početka 20 stoljeća, a proizvedeni su u kući obitelji Bukovčan ili u nekoj drugoj obitelji u Novigradu Podravskom.

Kao kućni su muzej formirani 1998. za potrebe snimanja televizijske emisije o ovom kraju. Naglasak je dat spavaćoj sobi s bogato opremljenim krevetima na kojima je tekstil ukrašen *na proboj* i različitim vezom. Zbirka je uredna, redovito održavana, a još uvijek se nadopunjava.

Predmeti su dio narodnoga stvaralaštva samoukih majstora koji su prenosili stečena znanja i umijeća tradicijskih tehnika. Raznovrsni predmeti oslikavaju način života i privređivanja, a vezani su za kućanstvo, poljodjelstvo, rukotvorstvo. Starost većine predmeta prelazi 100 godina. Vrijednost zbirke je i u tome što se nalazi u autentičnom ambijentu: u kući, hambaru i kurušnjaku. Zbog svih navedenih činjenica zbirka je proglašena kulturnim dobrom.⁶

Veći broj predmeta izlaže se na godišnjoj etnografskoj manifestaciji "Dani kruha" koja se već dugi niz godina održava u Novigradu Podravskom.

Za čuvanje vlastitoga kulturnoga blaga gospođa Marija Bukovčan zainteresirala je i svoje unučice koje joj već pomažu pri mnogim poslovima.

Zbirci, kao jedinom kulturnom sadržaju u naselju (pristupačna je javnosti te uključena u edukativne i turističke sadržaje), pomaže i Općina putem financijske pomoći, ali i dovođenjem svojih gostiju i posjetitelja kojima želi pokazati mali, ali vrijedni sadržaj u svojoj sredini. Međutim i dalje je potrebna financijska potpora i stručna pomoć pri novoj postavi i detaljnom dokumentiranju, redovitom održavanju i promidžbi.

ZAKLJUČAK

Nesumnjivo je da su zbirke zajedničko dobro prošlosti, a svi su izgledi da ih želimo i trebamo koristiti i u budućnosti. Uz uobičajenu, "muzejsku" ulogu, poznato je da iz zbirke vrlo često predmete posuđuju: lokalne vlasti za izložbe u većim centrima ili u inozemstvu ili za turističke prezentacije; lo-

kalne vlasti za dekor u prigodnim svečanim prilikama; televizija za snimanje različitih dokumentarnih emisija ili povijesnih drama; filmske ekipe za scenografiju i stvaranje ruralnih ambijenata iz prošlosti; muzeji za izložbe posuđuju pojedinačne ili određene skupine predmeta iz privatnih zbirki. Kao razumno i moguće rješenje za očuvanje i pravilno korištenje ovih dragocjenih resursa kulturne baštine, predlaže se da se pri Etnografskom muzeju (ovdje tretiran kao centralni) ili pri regionalnim muzejima formira ekipa od barem 2 stručnjaka: kustosa i preparatora koji bi isključivo vodili brigu o predmetima u privatnim zbirka izvan muzeja i izvodili barem najnužnije preparatorske zahvate na njima.⁷ Zato ćemo upotrijebiti i termin dr. Šole "putujući kustos"⁸ jer je to odgovarajući naziv za ovu novu zadaću, a u skladu je s opće poznatim statusom konzervatora u službi zaštite kulturne baštine.

Bilješke:

1. "Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara", NN 69/1999. u Poglavlju II pod Vrstama kulturnih dobara, svrstava etnografske zbirke pod pokretna kulturna dobra kao i arhivsku građu, crkveni inventar i arheološke nalaze.
2. Ana Mlinar, Dokumentiranje pokretne etnografske građe s modalitetima za očuvanje, Etnografska zbirka Čamba, dokumentacija Konzervatorskog odjela u Zagrebu, 2000.
3. Rješenje Konzervatorskog odjela iz Zagreba, Klasa: UP/I-612-08/00-01/17. Urbroj: 532-19-04-00-1-/AM/BS
4. Edita Janković Hapavel "Etnografska zbirka" Slavka Čambe, Centar za kulturu Đurđevac, Đurđevac, 1999.
5. Ana Mlinar, Dokumentiranje pokretne etnografske građe s modalitetima za očuvanje, Etnografska zbirka Bukovčan, dokumentacija Konzervatorskog odjela u Zagrebu, 1999.
6. Rješenje Konzervatorskog odjela iz Zagreba, Klasa: UP/I-612-08/00-01/3, Urbroj: 532-19-03-00-2/AM/BS
7. Ana Mlinar "Privatne etnografske zbirke kao kulturno dobro-konzervatorski aspekt" Referat podnesen na III SEK-u, Brežice, 2002. (sažetak objavljen u Zborniku sažetaka III SEK-a, SEK je skraćena od: Stručni simpozij Slovenskih i Hrvatskih etnologa konzervatora)
8. dr. Tomislav Šola "Putujući kustosi ili razumijevanje posla kao razumijevanje poslanja", Referat podnesen na III SEK-u, Brežice, 2002. (sažetak objavljen u Zborniku sažetaka III SEK-a)

Napomene:

* - Etnografska zbirka obitelji Čamba, Matije Gupca 47, Đurđevac

* - Etnografska zbirka obitelji Bukovčan, Virovska 16, Novigrad Podravski

Foto Ana Mlinar

SUMMARY

Ana MLINAR

ETHNOGRAPHIC COLLECTIONS OF THE ČAMBA AND BUKOVČAN FAMILIES - A CONSERVATION ASPECT

Two ethnographic collections in Podravina deserve attention and better care because they are, according to quantity and quality of the preserved sources, important for the region where they are situated, and not too demanding efforts could turn them into cultural, educational and tourist sights. These are the collections Čamba in Đurđevac and Bukovčan in Novigrad Podravski. The fact is that the value of the ethnographic sources is confirmed only when the Conservation Department in charge of it, announce it a collection, and pursuant to the Law of Heritage Protection and Conservation of the Republic of Croatia.

Another important fact is that the owners have put a great effort and invested a lot, creating thereby a new kind of value, so that it is necessary to do the following: to improve the measures of care, maintenance with curators and conservators, as well as to define the way of including them into the educational system; to give them a greater meaning in the cultural and touristic offer.

The collections preserve and present the heritage of the local area, and therefore they have to be provided with a good care by preparators and restorers, with financial help, insurance by an insurance company, advertising etc.